

Hij maakte de storm tot een zacht suizen...

Rode Letters

Lies Land

Vision

Uitgeverij - Groningen

Copyright © 2004: Vision
Auteur: Lies Land
Illustraties binnenwerk: Veronica Worms
Omslag ontwerp: Dion de Poel

Eerste druk: Mei 2004

Uitgave:
Vision Uitgeverij
Postbus 70.077
9704 AB Groningen
Nederland

ISBN 90-75613-27-X
NUR 707

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this work may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any means without written permission of the publisher.

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Een woord van dank	9
Inleiding	11
1. Bezetting	13
2. Binnenlandse Strijdkrachten	27
3. Arnoud Land	49
4. Londen	57
5. Het gezin	67
6. Nieuwe levensfase	83
7. Een zware tijd	93
8. Gebed helpt	107
9. Aglow	119
10. Aglow afdelingen	133
11. Rouw	145
12. Het leven gaat verder	151
13. Landelijk bestuur	161
14. Aglow slaat haar vleugels uit	171
15. God zegent	179
Slot	191

De Titel

Rode letters tussen zwarte letters vallen heel erg op. Zo zijn er Engelstalige uitgaven van de Bijbel, waarin de woorden van Jezus in rode letters zijn gedrukt. Die woorden springen tussen de zwart gedrukte tekst uit.

In de loop van mijn leven is Jezus steeds belangrijker geworden. Mijn ervaringen met Hem zijn met rode letters in het boek van mijn leven geschreven. Zij springen eruit. Die rode letters zijn niet altijd woorden of teksten, het kunnen ook gebeurtenissen zijn, die grote betekenis voor mij hadden en hebben.

In dit boek zijn de 'rode letters' verweven in de beschrijving van gewone en ongewone belevenissen¹, afgewisseld met grappige voorvallen.

---

1. Dikwijls zijn de namen van de personen veranderd.

Voorwoord

Er zijn ongetwijfeld duizenden mensen die iets zouden kunnen vertellen over hun belevenissen in de oorlog van 1940-1945. Sommige verhalen zijn het vermelden waard, andere niet.

Het boek 'Rode Letters' bevat het geloofsverhaal van Lies Land, hoe zij en haar familie, de oorlog zijn doorgekomen. Hun aandeel in het verzet, de manier waarop zij gevangen werden gezet en daarmee omgingen. Het zijn op zich schitterende getuigenissen van de moed en inzet van mensen, maar bovenal bewijzen van de liefde en trouw van God. Wonderlijke ervaringen zijn onderdeel van dit boek en bepaalde gebeurtenissen zullen de lezer zeker aan het nadenken zetten.

Ik zou de inhoud van dit boek echter tekort doen als ik alleen maar het oorlogsgedeelte zou vermelden. Bijzonder interessant en soms zelfs spannend zijn de belevenissen van Lies Land na de oorlog. Het tot stand komen van haar huwelijk, de belevenissen in haar gezin, het omgaan met problemen zijn stuk voor stuk zaken die het lezen waard zijn en die laten zien dat God onder alle omstandigheden kan ingrijpen als wij Hem de ruimte daarvoor geven.

Zelf heb ik Lies Land voornamelijk leren kennen vanuit Women's Aglow, waarvan ik Landelijk Adviseur Nederland ben. Lies was de 'juiste vrouw op de juiste tijd' voor deze organisatie in Nederland. We hadden vaak gesprekken over hoe God deze organisatie tot grotere zegen zou kunnen gebruiken voor vrouwen uit alle kerken in Nederland en daarbuiten. Ook spraken we over Goddelijke leiding in je leven en keken we naar de toekomst van Women's Aglow.

Van harte wil ik dit boek bij u aanbevelen. U zult er ongetwijfeld van genieten hoe God ook een 'gewone' vrouw kan gebruiken op velerlei gebied en voor de eer van Zijn Naam.

Kees Goedhart

Voorzitter St. Zending en Gemeente

Voorzitter St. Opwekking

Landelijk Adviseur Aglow Nederland

Een woord van dank

Graag wil ik mijn dank uitspreken aan de drie mensen, die mij enorm hebben geholpen dit boek tot stand te brengen.

Mijn vriendin Michèle Bauermann heeft haar tijd, haar computer en haar knowhow beschikbaar gesteld om dit boek in de goede vorm klaar te maken. Dat heeft haar veel tijd gekost naast haar werk als voorganger van de Volle Evangelie Gemeente 'Windkracht 5' te Bunschoten-Spakenburg en haar vele spreekbeurten.

Ook Jaap de Wit uit Bunschoten-Spakenburg heeft tijd en aandacht aan dit boek gegeven. Op allerlei momenten reikte hij mij juist de helpende hand die ik dan nodig had.

Als derde wil ik graag Veronica Worms bedanken. Zij is een grote hulp geweest. Niet alleen heeft zij de tekeningetjes gemaakt, maar ook heeft zij zich verdiept in de tekst van het boek en mij zeer goede adviezen daarover gegeven. Mijn oprechte dank aan deze goede vrienden.

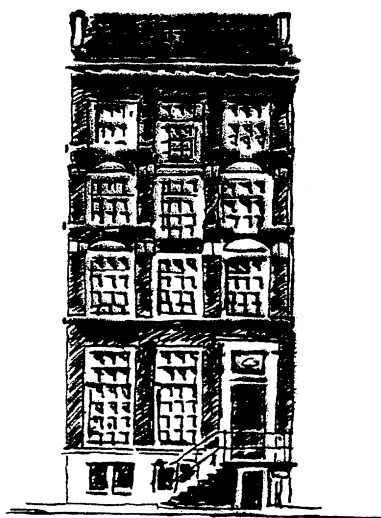
Lies Land

Inleiding

Het eerste deel van dit boek gaat over mijn belevenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Daarna gebeurden er ook nog veel andere dingen. Kort na de bevrijding ben ik getrouwd met Arnoud A. Land. We kregen vijf kinderen: Sandra, Madelien, Wilma, Mollie en Arnoud. Zo werd ons leven weer 'gewoon.' Maar ook in het gewone leven heb ik bescherming, vergeving en hulp bij het oplossen van problemen ontvangen vanuit Gods troon. Echt van die 'rode letters' in het boek van mijn leven.

Hoofdstuk 1

Bezetting

Mijn kinderjaren

De familie Boissevain komt oorspronkelijk uit Frankrijk. In de tijd dat de Hugenoten vervolgd werden om hun Protestantse geloof, zijn er heel veel mensen het land uit gevlucht, terwijl ze alles wat ze bezaten achter moesten laten. Zo kwam ook onze voorvader – als verstekeling in een wijnschip – aan in Rotterdam.

Mijn vader werd in Amsterdam geboren. Hij trouwde met het meisje van zijn dromen. Maar... zij stierf helaas al op jonge leeftijd en mijn vader bleef achter met twee zoontjes. Enige jaren later hertrouwde hij met mijn moeder en uit dat huwelijk werden zes kinderen geboren van wie ik de op één na jongste ben. Toen ik geboren werd waren mijn twee halfbroers het huis al uit; beide hebben het grootste deel van hun leven in de USA gewoond. Ik herinner me nog goed het moment – ik was toen 5 jaar – dat mijn moeder tegen mij zei: ‘Maar ik ben een stiefmoeder.’ Als kind denk je dan meteen aan de verhalen van Assepoester en Sneeuwwitje; daarom

waren deze woorden van mijn moeder een hele grote schok voor mij. Ik keek nog eens goed naar haar lieve gezicht en begreep ter plekke dat er goede en slechte stiefmoeders moesten zijn, want het kon niet anders of mijn moeder was een lieve stiefmoeder en dat vonden mijn halfbroers ook.

Ons gezin met zes kinderen, interne dienstmeisjes en dikwijls gasten in het grote grachtenhuis, vereiste nogal wat organisatie. De dagen verliepen dan ook zo veel mogelijk volgens een vast patroon. Als jongste kinderen aten wij vooruit met onze kinderjuffrouw Sientje, daarna gingen wij naar de zaal – in een grachtenhuis heb je geen zitkamer; dat heet de ‘zaal’ – waar mijn moeder ons dikwijls een stukje voorlas voor wij in bed werden gestopt, terwijl de familie aan tafel ging. Toen ik een jaar of zes was, vroeg ik of ik ook mee mocht eten met de grote mensen. Dat mocht en omdat mijn jongste zusje Madelien anders alleen vooruit zou eten, mocht zij ook mee overstappen.

Toen ik ongeveer 11 jaar oud was, vroeg ik aan mijn moeder of ik voortaan niet meer naar de zondagsschool hoefde te gaan. Het trok mij niet erg en gelukkig vond mijn moeder het goed. ‘Want,’ zei ze, ‘er zijn twee dingen die je een kind niet kunt opdringen: het ene is godsdienst en het andere is bruine bonen.’ Wel heeft ze toen apart met mij stukjes uit de Bijbel behandeld en ze heeft ons leren bidden.

Mijn ouders hebben ons een beschermde en zorgeloze jeugd gegeven waar ik met vreugde en dankbaarheid op terug kijk.

Capitulatie

De inval van de Duitsers op 10 mei 1940 en de jaren van de bezetting daarna liggen als een donkere, zwarte balk over mijn herinneringen. Op 9 mei 1940 kwam ik thuis na een onbezorgde schoolwerkweek waarin we heel veel plezier hadden gehad. De dag daarna kwam het verschrikkelijke nieuws over de radio: Duitsland had ons zonder oorlogsverklaring vooraf aangevallen. Op 13 mei hoorden we dat Koningin Wilhelmina samen met alle ministers was uitgeweken naar Engeland. Wij voelden ons verslagen.

Mijn vader was toen wethouder van Amsterdam en ging die dagen gewoon naar het stadhuis. De dag van het bombardement van Rotterdam was een hele zwarte dag. Als stadsbestuur van Amsterdam ontvingen zij een motorrijder die was gestuurd door het bestuur van Rotterdam om hulp te halen. Hulp, hulp, hulp! Het was een hel in Rotterdam. De man kon bijna geen woord uitbrengen. Door de herinnering aan vallende bommen, lawaai, vlammen en instortende huizen zat hij te snikken op zijn stoel. Hij kreeg eerst wat te drinken om hem tot kalmte te brengen. Toen pas kon hij verslag uitbrengen. Er werden extra brandweerlieden naar Rotterdam gestuurd om te helpen blussen.

Op 14 mei was de overgave een feit. Ons land was overmeesterd! Wij – en al onze vrienden en kennissen met ons – voelden ons diep verslagen. Na meer dan een eeuw geen oorlog in ons land was nu na slechts vijf dagen van strijd ons land bezet door het buurland Duitsland. Een land waar we nooit iets vijandigs tegen hadden ondernomen. Je eigen land in handen van de vijand.

Eén van de wethouders van Amsterdam moest de Duitse hoge militair met zijn troepen ontvangen aan de rand van de stad. Eén van de eerste vragen die deze wethouder stelde was: 'Wat gebeurt er met de Joden in Nederland?' Hierop antwoordde de Duitser: 'Maakt u zich geen zorgen. Wij hebben Nederland alleen uit strategische overwegingen bezet. Dit is nodig om Engeland te kunnen verslaan.' Met andere woorden: Duitsland zou zich niet bemoeien met de Nederlandse maatschappij. Deze uitspraak is wel heel onjuist gebleken.

Al snel kwam het 'gewone' leven weer op gang en fietste ik net als voor de bezetting, iedere dag heen en weer naar het Amsterdams Lyceum. Hoewel...? Helemaal gewoon was het niet want ons schoolgebouw was door de Duitsers in beslag genomen en de leerlingen kregen nu les in de kamers van een leegstaand flatgebouw. Ook was het normaal om overal Duitse uniformen te zien, maar je deed maar net of je dat niet zag. De Duitse soldaten bleken overal gebakjes met slagroom te bestellen want in Duitsland was al een hele tijd geen slagroom meer te krijgen. Men moest daar over de hele linie versoberen om de oorlog te kunnen betalen. En of wij wilden of niet, ook wij zouden mee betalen. Dit door bijvoorbeeld de voedselvoorraden die opgeslagen waren in ons land, gedwongen naar Duitsland te versturen maar ook door het werk wat wij in ons land verrichtten ten behoeve van de Duitse bezetter.

Mijn vader is volgens de instructies van de regering uit Londen nog wel enige tijd als wethouder aangebleven. 'Iedereen moet voor zover mogelijk op zijn of haar post blijven. Het gewone leven moet doorgang vinden,' was

de opdracht. Wij vonden het een hachelijke zaak want als de Duitsers opdrachten zouden gaan geven die mijn vader niet naar eer en geweten kon uitvoeren, dan zou hij weigeren. Dat wisten wij wel zeker! En de gevolgen van zo'n weigering zouden niet te overzien zijn. Gelukkig is het nooit zover gekomen omdat de bezetter hem op een zeker moment aan de dijk heeft gezet.

Voor veel Nederlanders is het echter minder goed afgelopen. Nederland heeft gebloed uit vele wonden. Hieronder volgt een lijst van de aantallen Nederlanders die in de periode 1940-1945 het leven hebben verloren. Ons land telde toen ongeveer 10 miljoen inwoners.

De slachtoffers van de Jodenvervolging wil ik hier allereerst noemen, want dat is toch wel de grootste groep Nederlanders die is omgekomen:

<i>.....</i>	<i>102.000</i>
<i>Gesneuvelden Koninklijke Landmacht: .....</i>	<i>2.300</i>
<i>Gesneuvelden Koninklijke Marine: .....</i>	<i>2.900</i>
<i>Overleden in Duits krijgsgevangenschap: .....</i>	<i>350</i>
<i>Gesneuveld personeel koopvaardij:.....</i>	<i>1.600</i>
<i>Executies:.....</i>	<i>2.000</i>
<i>Omgekomen in concentratiekampen in Nederland:.....</i>	<i>750</i>
<i>Omgekomen in gevangenissen en concentratiekampen in Duitsland: .....</i>	<i>4.000</i>
<i>Burgerslachtoffers van oorlogshandelingen: .....</i>	<i>23.000</i>
<i>Slachtoffers hongervinter: .....</i>	<i>15.000</i>
<i>Omgekomen ten gevolge van de arbeidsinzet in Duitsland: .....</i>	<i>8.000</i>
<i>Overleden als gevolg van de daling van de volksgezondheid:.....</i>	<i>50.000</i>
<i>Vrijwilligers in Duitse dienst en daar omgekomen: .....</i>	<i>5.000</i>
<i>Vermoorde zigeuners: .....</i>	<i>225</i>

In Indonesië verloren het leven:

<i>Krijgsgevangen militairen:</i>	8.500
<i>Geïnterneerde burgers:</i>	10.500
<i>Totaal</i>	<u>236.125</u>

Deze getallen zijn een zo goed mogelijke raming.

Hierbij zij vermeld dat bij de slag om Arnhem 13.000 militairen zijn gesneuveld, zwaargewond geraakt of krijgsgevangen gemaakt. Geen Nederlanders, nee, maar wel op Nederlands grondgebied.

Roos zet zich in

Mijn zuster Roos deed in 1940 eindexamen van het Gymnasium in een kerk, omdat het schoolgebouw nog steeds door de Duitsers werd gebruikt. In die kerk deden de kandidaten mondeling examen in de consistoriekamer en andere vertrekken. Een 'ongelukkige jongen' moest – bij gebrek aan ruimte – zijn examen doen in de enorme kerkzaal. Al zijn fouten galmden door de gewelven. Maar toch is ook hij geslaagd.

Roos, Madelien en ik waren – als de drie jongsten van een gezin met zes kinderen – nog thuis. De oudste drie waren al een tijd uitgevlogen: één zuster was getrouwd en woonde in Indonesië, één broer en zuster woonden in de Verenigde Staten. We konden nog lange tijd zo nu en dan een brief naar Amerika versturen via een adres in Zweden. Na de Japanse invasie in Indonesië werd het contact met mijn oudste zuster echter onmogelijk. Veel mensen werden, net als wij, geplaagd door dit soort onzekerheden. Deze oorlog bracht – naast zoveel andere problemen – ook scheidingen tussen familieleden en

vrienden. Een extra belasting waar niet zoveel over gepraat werd.

Roos ging geschiedenis studeren maar kwam al gauw in aanraking met het verzet. Ze deed allerlei dingen zoals koeriersdiensten, helpen bij een ondergrondse krant, Joodse kinderen onderbrengen. Dit maakte dat ze veel per trein reisde waarbij zij door de bezetters dikwijls werd gecontroleerd. Gelukkig is ze daar altijd goed doorheen gekomen.

Op een keer was ze op weg naar een gezin waar iemand ondergedoken zat om te vragen of daar alles in orde was. Op het moment dat ze die straat inging, voelde ze een ruk aan haar schouder. Ze draaide zich om, om te kijken wie dat deed, maar er was niemand te zien. Roos is toen omgekeerd en hoorde later dat de Duitsers net een inval in dat huis hadden gedaan. Als ze daar had aangebeld was ze ongetwijfeld ook meteen opgepakt. Wie of wat was het die een ruk aan haar schouder gaf? Was het een engel?

Het familieleven werd op een bepaalde manier intenser, terwijl de bedrijvigheid in de stad hoe langer hoe meer afnam. Uiteindelijk groeiden er zelfs sprietjes gras in de straten van Amsterdam.

Schooltijd

In ons land gingen langzaam maar zeker vele dingen veranderen. Verordening na verordening werd over onze hoofden uitgestort. Er kwam voedseldistributie, textieldistributie, er kwamen bonkaarten en identiteitskaarten. 's Nachts verduistering van de huizen en geen

straatlantaarns. In die tijd wist je precies wanneer het volle maan zou zijn, dan had je tenminste wat licht als je 's avonds op de fiets zat met een verduisterde fietslamp.

Toen kwam het schrijnende moment dat de Joodse leerlingen en leerkrachten van school moesten om naar een speciale Joodse middelbare school te gaan. Zo ook mijn beste vriendinnetje Ruthy. Helaas is ook zij later met haar ouders naar een concentratiekamp gestuurd – niemand wist waar en hoe. Ze zijn nooit teruggekeerd. Misschien zal iemand zich afvragen: 'Deden jullie dan niets?' Nee, we deden niets. We hebben wel als klas overlegd of we zouden gaan staken, maar het werd ons door een Joodse lerares ontraden.¹ Ze waarschuwde ons dat de Duitsers dan misschien de rector en eventueel onze ouders zouden oppakken. En dat was wel het laatste wat wij wilden. Dus nee, we deden niets.

Al spoedig bleek dat de jongens in mijn klas – en niet alleen in mijn klas, maar in het hele land – in gevaar zouden komen. Als zij achttien jaar werden, konden ze gedwongen worden ingezet om te werken in Duitsland. Een heel akelig vooruitzicht. Bovendien was het gevaarlijk wegens de vele bombardementen op de Duitse steden. Eén van mijn achterneven is hierdoor omgekomen. Vandaar dat de meeste jongens uit mijn klas na het eind-examen moesten onderduiken. Van een gezellig uitgaansleven was in die tijd nauwelijks sprake.

Door dit alles werd je sterk teruggeworpen op het eigen gezin, wat de onderlinge band zeker heeft versterkt. Eigen haard is immers goud waard?

---

1. Deze Joodse lerares is met haar oude moeder naar Duitsland gestuurd en nooit teruggekomen.

De nichtjes

Door onze verhuizing vanuit het grachtenhuis naar Amsterdam Zuid, kwamen wij vlak bij onze familieleden, Jan en Mies Boissevain en hun vijf kinderen te wonen. Dat was bijzonder gezellig. Je was immers veel meer dan in het gewone leven aangewezen op mensen die in de buurt woonden. De twee jongste kinderen, onze nichtjes Annemie en Sylvia, waren even oud als Madelien en ik. Sylvia was sinds de lagere school zelfs de hartsvriendin van Madelien.

De oudste twee jongens, Janka en Gie, zaten tot over hun oren in het verzet. Soms hielden wij ons hart vast, want erg veel mensen bleken daar vanaf te weten. Wij waren bang dat dit vroeg of laat de Duitsers ter ore zou komen.

Op een zonnige zomerdag in 1943 had ik net een boodschap gedaan, toen ik een kennis tegenkwam die mij vertelde dat de Duitsers een inval hadden gedaan in het huis van Jan en Mies in de Corellistraat. Iedereen in dat huis was opgepakt. Ik was enorm geschrokken. Zouden ze werkelijk de hele familie hebben opgepakt? Daar moest ik meer van weten en besloot naar hun huis toe te lopen om even poolshoogte te nemen. Bij de ingang van de Corellistraat stond hun 'tante Hester' op de uitkijk. Zij vroeg mij waar ik naar toe wilde gaan. Ik antwoordde: 'Naar het huis van Jan en Mies want ik heb gehoord dat zij zijn opgepakt.' Om niet nog meer op te vallen slenterde zij langzaam verder en zei, bijna fluisterend: 'Dat zou ik maar niet doen. Iedereen die daar aanbelt wordt gearresteerd.' Zij vertelde dat Annemie en Sylvia die dag thuis zouden komen van een zeilvakantie. Tante

Hester wilde hen zo onopvallend mogelijk opvangen. Zij mochten absoluut niet naar hun eigen huis gaan, want dit huis was een soort muizenval geworden, opgezet door de Duitsers die zo veel mogelijk muizen – dat wil zeggen mensen – wilden vangen.

Oei, het was dus veel gevaarlijker dan ik had gedacht. Snel liep ik naar huis om het droeve nieuws te vertellen en om anderen te waarschuwen.

De nichtjes moesten onderduiken. Zij hadden natuurlijk alleen de kleren van hun zeilvakantie bij zich en verder niets. En dan kom je terug: je ouders weg, je broers weg, je thuis weg, al je persoonlijke dingetjes weg. Schokkend. Gelukkig hebben vrienden en familie hun geholpen om door deze moeilijke periode heen te komen.

Het werd oktober voordat wij hoorden wat er uiteindelijk met onze familieleden was gebeurd.

Janka en Gie werden op 1 oktober 1943 gefusilleerd. Hun moeder en de derde broer, Frans, werden naar het concentratiekamp in Vught gestuurd, waar hun vader al gevangen zat. De executie van Janka en Gie was een hele zware slag. Tot het laatste toe hadden we gehoopt dat ze het er levend vanaf zouden brengen. Maar helaas, die hoop was vervlogen. De Duitse bezetter had het voor het zeggen en wij hadden maar te incasseren. Verzet plegen bracht grote risico's met zich mee, dat was wel duidelijk. Deze afschuwelijke gebeurtenis was een aansporing om uiterst voorzichtig te werk te gaan en vooral te zwijgen, zwijgen, zwijgen. Ons hele gezin heeft zich dat indertijd goed ingeprent.

Toen bleek dat de Duitsers niet op zoek waren naar Annemie en Sylvia en de zusjes niet meer bang hoefden te zijn voor arrestatie, durfden ze bij ons – alhoewel familie met dezelfde naam – in huis te komen en weer naar school te gaan. Mijn ouders – en ook wij als dochters – waren blij te kunnen helpen. Ondanks zware tijden hebben we toch veel plezier met elkaar gehad.

Annemie en Sylvia gingen in die tijd geregeld bij familie en kennissen langs om wat voedsel op te halen: een blikje hier en een stukje kaas daar. Door de voedseldistributie had niemand eten over, maar de mensen gaven wat ze konden missen. Zo sprokkelden de zusjes genoeg bij elkaar om telkens een pakket naar Vught te kunnen sturen. Iedere keer een kleine hulp tegen de verhogering van ouders en broer.

In september 1944 zijn de gevangenen van het concentratiekamp Vught naar Duitsland overgebracht. De mannen werden naar Sachsenhausen getransporteerd en de vrouwen naar Ravensbrück. Onze neef Jan is in Sachsenhausen omgekomen.

Mijn vader was nu het hoofd geworden van een gezin dat bestond uit zes vrouwen, namelijk mijn moeder met drie dochters: Roos en dan ik en als jongste Madelien, plus de twee nichtjes Annemie en Sylvia. Sylvia was bepaald heel klein van stuk en ik torende boven haar uit. Wij deelden samen een slaapkamer waar de wastafelspiegel op mijn hoogte was aangebracht. Daarom stond Sylvia iedere morgen op zo'n ouderwetse stoof voor de spiegel om haar mooie, lange, kastanjebruine haar te verzorgen.

Een grote schok

Mijn vader was een grote, sterke man. Wij voelden ons veilig bij hem. Hij moest zich verre van alle ondergrondse activiteiten houden want hij was te bekend in Amsterdam en viel te veel op door zijn lengte en zijn postuur. Hij zou andere mensen maar in gevaar kunnen brengen. Toen Roos begon deel te nemen aan het verzet voerde mijn vader een ernstig gesprek met haar om zich ervan te vergewissen wat haar motivatie was en of zij besepte welk gevaar zij hiermee liep. Toen hij daarover duidelijkheid had gekregen wilde hij haar niet meer tegenhouden.

In tegenstelling tot mijn moeder hield mijn vader veel van spelletjes. En nu, met al die volwassen dochters die ook van spelletjes hielden, hadden we vele avonden grote pret. Mijn vader was – ondanks zijn 67 jaar – zeer gezond. Ik kan me maar twee dagen herinneren dat mijn vader overdag in bed lag in al die twintig jaar dat ik hem gekend heb. In april 1944, toen hij als laatste de trap opging om te gaan slapen, maakte hij een val waardoor hij diezelfde nacht stierf.

Een schok! Een schok voor ons allemaal. Ik voelde me alsof de bijl aan de wortels van mijn ziel was gelegd. Het leek wel of ik toen pas besepte hoe groot de band met mijn eigen liefhebbende vader was. Mijn moeder was diepgelovig en er absoluut van overtuigd dat ze mijn vader zou weerzien als haar tijd gekomen zou zijn om van deze aarde afscheid te nemen. Die overtuiging deelde ik met haar. Zonder ergens over te klagen nam mijn moeder de verantwoordelijkheid voor dit vrouwenhuishouden op zich. Een hele taak in die bange oorlogstijd.

Behalve voor ons, vijf meisjes, had mijn moeder ook de verantwoordelijkheid voor onze lieve hulpen: Sientje en Rika. Wij zijn als gezin bijzonder dankbaar voor hun trouw en loyaliteit. In al die moeilijke jaren hebben zij ons gesteund, zo veel ze konden. We hebben nooit getwijfeld aan hun volkomen betrouwbaarheid, want ze wisten natuurlijk best waar Roos – en later ook ik – mee bezig waren. Zwijgen was het parool! Dat zij ook maar iets aan de bezetter zouden doorgeven over ons gezin was volkomen ondenkbaar. Het is zelfs nooit in mijn hoofd opgekomen.

In alle taken die op mijn moeders pad kwamen, heeft ze steun gevonden in haar Godsvertrouwen.

